

KÖZMŰVELŐDÉSI VÁLTOZÁSOK

Kerekasztal-beszélgetés*

A beszélgetésben részt vettek:

Borbáth Erika, a Magyar Művelődési Intézet igazgató-helyettese, a konferencia rendezője,

Halmi Gáborné, a szekszárdi Babits Mihály Művelődési Ház és Gyermekek Háza igazgatója,

Kereszti Ferenc, a Magyar Művelődési Intézet Művelődésszervezeti és Felnőttnevelési osztályának vezetője,

Szabó Irma, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma Közművelődési Főosztályának főtanácsosa,

Varga Melinda, az egri Művészetek Háza igazgatója.

A beszélgetést vezette: Mátyus Aliz, a Szín főszerkesztője.

Mátyus Aliz: – A kétnapos tatabányai konferencián elhangzottak összegezésére összehívott beszélgetésünket Rockenbauer Zoltán kultuszminiszter úrnak a Népszabadság Kultúra rovatában 2001. május 25-én megjelent megállapításával szeretném nyitni. A miniszter úr szerint koncepcióváltásra van szükség a művelődési házakkal kapcsolatban. Úgy véli: a kistélepléseken nagyon fontos szerepet tölthetnek be a többfunkciós közművelődési intézmények, a nagyobb városokban azonban meg kell találni új funkciójukat. Kérdezem tehát, hogy az elmúlt tíz év alatt lezajlott társadalmi változásokkal milyen összefüggést mutat a közművelődés, s hogy mi a helyzet a közművelődési koncepció változásával. Valamint, hogy ebben milyen módon különböztetendő meg, hogy falvak vagy városok művelődési intézményeiről van szó.

Varga Melinda: – Úgy gondolom, hogy az intézményekben már túl vagyunk a koncepcióváltáson. Ha csak most kezdenénk hozzá, akkor már régen elkéstünk volna. Azok az úgynevezett üres házak már rég kifulladtak, ha nem mentek keresztül váltásokon. Az igaz, hogy más-más koncepcióra van szükség a falvakban és a városokban. Nyilvánvalóan a település határozza meg, milyen irányba fejlődnek a közművelődési terek és intézmények.

Halmi Gáborné: – Ezt a gondolatot szeretném folytatni. A társadalmi változások másképp alakultak, mint ahogy az a rendszerváltás idején felülről látszott. Nagyon sok szempontból megtörtént a váltás. Az igazi kérdés az, hogy a helyi társadalom és a helyi szakmai képződmény, az intézmény és annak munkatársai megtalálták-e a közös cselekvési lehetőséget. Nagyon sok helyütt megtalálták, függetlenül attól, hogy városról vagy kistéleplésről van szó. Pontosabban: annyiban fontos a településtípus, hogy a kisebb falvakban sok helyen nem volt meg a szakmaiság, illetve nem volt olyan értelmiségi réteg, aki a szakmaiságot képviselte volna. Mert ha mindkettő jelen volt

– s erre nagyon sok jó példát tudunk mondani az országban –, igenis ezek a házak a társadalmi változásokkal együtt megtalálták az új funkciójukat. Nem mondom, hogy ez végleges, és azt sem, hogy nem kell újabb koncepciókat kitermelni és végiggondolni a jövőre nézve. De ennek valóságalapja kell legyen, számba kell venni, mi történt, s hol tart a folyamat. S ha változtatni akarunk, akkor ahhoz meg kell keresni a társadalmi támogatottságot, a forrásokat és a helyszíneket. Nagyon sarkosnak érzem generálisan kimondani, hogy mindenütt koncepcióváltásra van szükség.

Szabó Irma: – A többfunkciójú intézmények működését a közoktatási törvény 33. paragrafusa valójában nem tudja szabályozni. Amit szabályoz, azt igen behatárolt módon teszi, és nem ad keretet a rugalmas, a helyi sajátosságoknak megfelelő működéshez. Tehát ha koncepcióváltásról beszélünk, én azt is értem ez alatt, hogy rugalmasabban kell szabályozni. Lehet, hogy ez a két szó látzólag ellentmond egymásnak, de a művelődési intézményrendszerrel ezt tartom nagyon fontosnak. Csak akkor jogosult az eltérő gondolkodásmód a kistélepléseken és a nagyvárosokban, ha ez az esélyegyenlőséggel van összefüggésben. Ebben a viszonylatban valóban másképpen működnek most is az intézmények, és másképp is kell működniük, de a lehetőségeket is ehhez kell szabni.

Borbáth Erika: – Amik elhangzottak, azok találkoznak az én gondolkodásommal. Egyetlen dolgot viszont nagyon fontosnak tartok hangsúlyozni: a közművelődés olyan tevékenység, amelyet csak a helyi társadalom keretei között, a helyi társadalom elvárásai alapján lehet eredményesen megvalósítani. Nyilvánvaló, hogy ehhez szükség van szabályozókra, objektív környezetre. Halmi Zsuzsa azt mondta, hogy igenis szükség van koncepcióra. Én sem gondolom, hogy nincsen szükség rá. De a koncepciónak nem szabad egyoldalú tapasztalati rendszeren alapulnia, hanem szintetizálnia és rendszereznie kell azt a sokféleséget, amely a közművelődési intézményekben, szervezetekben együtt zajlik. Mert egy művelődési intézményben jelen van a művészet, a szolgáltatás, a rekreáció, a szociális tevékenység, és fontos jellemzője, amiről ritkán beszélünk, pedig nagyon fontos: hogy az egy találkozóhely. Egy koncepcióban mindennek benne kell lennie. És rendkívül veszélyesnek tartom szembeállítani a kistéleplést és a várost. Egyrészt teljesen természetes, hogy szakmai körben településben gondolkodunk, mert a közművelődési tevékenység az adott település közösségi tevékenysége. S ezzel eleve azt mondjuk, hogy nemcsak város és község között kell különbséget tenni, hanem a háromezer kétszáz önkormányzat gyakorlatilag valamilyen módon különbözik a saját tevékenységében. Ugyanakkor óriási veszély rejlik ebben az üzenetben. Az elmúlt tíz évben pontosan a kistéleplések voltak azok, ahol az anyagi

*A Szín kerekasztal-beszélgetése 2001. május 31-én, a Tatabányai (április 24-25-én) megrendezett konferencia tapasztalatainak összegzésére.

hiányokra hivatkozva először elküldték a szakembert, aztán bezárták az intézményt, és éppen a mostani revitalizációs pályázatokban lehet olvasni, hogy „mióta megszűnt a művelődési ház, elveszett a településünk múltja, s nincsen jövőképünk”. Ezekről a dolgokról így együtt kell gondolkodni. Nehogy az új koncepció felvetésében egy olyan rutinszerű vélekedés kapjon hangot, hogy a mostanit meg kell szüntetni. Ezért tartom nagyon veszélyesnek ezt felvetni. S ezért gondolom azt, hogy nekünk a szakmában tudnunk kell bizonyítani sok mindent, tulajdonképpen egy érdekképviselést kell ellátnunk, és fel kell mutatnunk, mi minden működik együtt egy közművelődési intézményben.

Kereszti Ferenc: – Szabó Irmához hasonlóan a rugalmas szabályozás elvét vallom én is, mert sok helyütt a rendszerváltozást követően olyan emberek kerültek a hatalomba, az önkormányzatokhoz, akiknek nem volt tapasztalatuk. A közművelődésben is részben új emberek vannak, és sokszor nem tudják, mihez kezdjenek. Ez főleg kisebb településeken jellemző. Nekik lenne szükségük valamilyen irányelvekre, amelyek bizonyos fokú szabadságot is adnak. Természetesen rengeteg típusú település van, és mind egyéni sajátosságokkal rendelkeznek. Hogy csak egy példával támasszam alá a mondandómat: a teleház egy kisteleplülésen rendkívül hasznos, ugyanakkor Budapesten szinte elképzelhetetlen, hogy meg lehessen csinálni. Valószínű, hogy a társadalmi fejlődés során kialakulnak még olyan intézmények, s talán vannak is, amelyekről esetleg nem is tudunk, amelyek bizonyos körben igen nagy szerepet töltenek be, más környezetben pedig teljesen használhatatlanok.

Borbáth Erika: – A városokban is működnek internetkocsik és internetkaszinók, s hasonló találkozóhelyek. Annak helyben kell kialakulnia, hogy mindezt hogyan nevezik. Mindegy, hogy teleház vagy nem, de az információszolgáltatásra, a globalizált világra való rálátásra szükség van, s ezt leginkább az elektronikus sajtó képes közvetíteni. Van olyan réteg, amely csakis ezen keresztül célozható meg. S ezt nagyon jól tudja a szolgáltató rendszer is. A városokban a funkciójuk más a nyilvános internettel felszerelt helyeknek. Ez is szakmai feladat lehet, hogy erre odafigyeljünk.

Kereszti Ferenc: – Egyszerűbb példa, hogy a pályázatokat ma már interneten is le lehet tölteni. Aki a pályázatkíró szomszédjában lakik, az nyilván bemegy és elkéri az űrlapot. Egy vidéki faluban nagyon hatásos, hogy lehozhatja interneten, nem kell utazni, és nincs postaköltség. Ezzel kapcsolatban szeretném még megemlíteni: egy ismerősöm részt vett egy világkörűl úton, és mindenhol küldött e-mailt az ismerősöknek. Azt mondta, hogy Amerikában nagy bajban volt, mert ott nincsenek internetkávézók, mert mindenkinek otthon van bekötve az internet. Szegényebb országokban sokkal könnyebb volt nyilvános internetező lehetőséget találni.

Varga Melinda: – Kapcsolódnék ahhoz a kérdéshez, hogy város vagy falu, kisteleplülés vagy nagyteleplülés.

Úgy gondolom, kis falvakban soha nem volt még ennyire szükség a jól ellátott közösségi vagy művelődési házra, mint most. A fiataloknak természetesen egyszerűbb be-menni a városba szórakozni. De a kisteleplüléseken mindenféle szervezeti és intézményi háttér nélkül élnek az emberek, tehát sokkal több funkciót kell betöltenie egy művelődési háznak, mint a szakosodott városi intézményeknek. Ha jól működik a helyi intézmény, valóban fejlesztik, és technikai fejlődés tapasztalható, akkor ott maradnak az emberek. Úgy gondolom, a legnagyobb cél még most is a fiatalok és az értelmiség megtartása a kisteleplüléseken. Ez többek között úgy érhető el, hogy maradjanak ott, és nézzenek szét a saját művelődési házukban, de csak akkor, ha az igényeiknek megfelel. Tehát ma még nagyobb szükség van ezekre a házakra, mint volt bármikor.

Halmi Gáborné: – Még egy gondolatot szeretnék hozzátenni a specializációhoz, az általános közösségi térként és közművelődési központként működtethető intézményekről: számba kell venni, hogy melyek az alapvető közművelődési feladatok, amelyeket a mai társadalom igényel, elvár. Ezt egyszerűen le lehet írni. Emellett azt is számba kell venni, hogy mi az, ami ehhez rendelkezésre áll, és mi az, ami nem. Az a tapasztalatom, hogy a településeken nagyon jól megfér egymás mellett az általános közösségi tér és a specializált művelődési intézmény, a művészetek háza vagy a táncház. Minél nagyobb a település, annál specializáltabb lehet az intézményrendszer. De ez nem helyettesítheti az alapot, azt a bizonyos közösségi tér típusú intézményt. Olyan is előfordul, hogy valahol éppen a közösségi tér típusú intézmény van meg, de semmi másra nem jó az infrastruktúra, hiányzik a művészi önkifejezés, a művészeti nevelés lehetősége, hiányoznak specializált oktatótermek, értem ez alatt az informatikát és az internetet. Az lenne jó, ha mindez párhuzamosan létezne az igényekhez, a helyi lehetőségekhez mérten. Ezután lehetne dönteni arról, hogy melyik településen milyen irányú legyen a fejlesztés. Nagy kérdés: mi az, ami az önkormányzatoknak kötelező feladat, és mi az, ami felvállalt. Jelenleg azon a településen él a közművelődési intézmény, és ott elégedettek a település polgárai, ahol megtörtént a különböző funkciók összekapcsolódása. Nem tudom, hogy ezt központilag lehet-e érzékelni. Nyilvánvalóan nem, ehhez sok-sok alapidokumentum kellene. De csak ebből lehet elindulni.

Szabó Irma: – Én is úgy gondolom, hogy a településen nem az intézményi keret az elsődleges, hanem az, hogy milyen tevékenységet művelnek. Ezért nem értek egyet azokkal az áramlatokkal, amelyek bizonyos formákat vagy szervezetet elsődlegesnek hirdetnek. Így indult a népfőiskola, a teleház és a többi. Mind nagyon fontos. De nem szabad, hogy most elsőbbséget élvezzen mondjuk egy hagyományos önkormányzati fenntartású művelődési házzal, vagy egy kht. formájában működtetett közösségi házzal szemben. Az oka és a célja fontos, és az, hogy ezeket miért hozták létre. A gazdaságosságot a szó több értelmé-

ben is érvényesíteni kell, tehát ha több pénzt takarít meg a fenntartó, ha kevesebbet kell ráfordítani, az már eredmény. De a gazdaságosság szellemi értelemben is fontos, azt hatékonyságnak nevezzük.

Halmi Gáborné: – Elhangzott itt két varázsszó: a hatékonyság és a gazdaságosság. Mindkettő megkerülhetetlen, bármely szakmának a képviselői ülnek is egy asztal körül. De megalapozott vizsgálatok nélkül ezek ugyanúgy vannak, mint ha valamiről azt mondjuk, hogy nagyon jó, mert néhány helyen sikeres volt. Bizonyos szervezeti formákról elterjedt, hogy gazdaságosak. De e megállapítások mögött nincsenek számok. A konferencián is elhangzott: nézzük meg, milyen arányban támogatja az önkormányzat bizonyos településeken a kht-t vagy a hagyományos intézményt, és kiderült, hogy nincs különbség. A lényeg a finanszírozás technikájában, a szerződés tartalmában van. Ha egy önkormányzat hatékony intézményt akar támogatni úgy, hogy az valóban a helyi társadalomfejlesztés és a közművelődés célját szolgálja, ezt kell végiggondolnia. A forma megválasztása csak ezek után történhet.

Borbáth Erika: – A gazdaságossághoz és a hatékonysághoz hozzá kell tenni a gazdasági szférából vett harmadik kifejezést is: a befektetést. Mert a hatékonyság és gazdaságosság nem létezik befektetés nélkül. Akárki legyen a befektető, akár magánszemély, akár önkormányzat, akár az állam, ha azt akarja, hogy ebben az országban jól érezzék magukat az emberek, hogy kötődhessenek egy településhez, hogy otthon érezhessék magukat valahol, ehhez befektetésre van szükség, függetlenül a formáktól. Ezért nagyon komolyan kell vizsgálnunk azokat a változásokat, amelyek megtörténtek, és szerintem most, az elmúlt tíz év után lehet először igazán értékelni azt, hogy mi is történt. Mára talán összegyűlt annyi tapasztalat, hogy már általánosabb érvényű következtetéseket lehet levonni.

Halmi Gáborné: – Nagyon fontos a befektetések sorrendje. Ha egy településen a fejlesztési koncepció a probléma, az számomra azt jelzi, hogy hiányzik a közösség, a meghatározó közéleti ember, vagy a szakember. Itt az első lépés a befektetés. A mi szakmánk professzió. Rendelkezésünkre állnak olyan alapismeretek, mint a társadalomfelmérésének lehetősége, a szociológia, a közösség- és településfejlesztési módszerek; lehet, hogy nem mindannyiunknak komplexen, de ma Magyarországon megvannak az ismeretek beszerzéséhez a szükséges szervezetek és a szakemberek. Egy önkormányzat akkor teszi jól, ha megnézi: a településen, vagy a közvetlen közelében van-e olyan szervezet vagy szakember, aki segíteni tud. A szakember kimegy a településre, felméri az adottságokat, feltérképezi a hagyományokat, a történelmet, az emberekben rejlő energiákat, és addig segít, amíg a közös jövőkép kialakul. Ha ebben a folyamatban többen vesznek részt, mert be tudta vonni – éppen az ismert módszerek segítségével – a településen élő emberek egy bizonyos körét, legyen az az értelmiség, vagy a képviselőtestület, legyenek akár a településen élő, tapasztalatokkal rendelkező idősebb vagy fiatalabb szakemberek, akkor együtt alakíthat-

nak egy falufejlesztő egyesületet, s az majd létrehozza a maga intézményét. A befektetés első lépcsője mindenképpen a helyi akarat, a települési jövőkép kialakítása. Lehet, hogy ez hosszabb folyamat. De nem sok ahhoz, hogy aztán már ne kívülről kelljen várni a pénzeket, a szakembert, hanem belülről fejlődjen ki minden. Ha pedig nincsen helyi szakember, akkor a folyamat végén már pontosan tudják majd, hogy milyen tevékenységre szeretnének alkalmazni valakit. S úgy már ki lehet írni a pályázatot, vagy közművelődés iránt érdeklődő helybeli embert célirányosan lehet kiképezni. Ez nyilván növelné az értelmiség helyben maradásának esélyét, a falu megtartó erejét, és sok egyéb pozitívuma is lenne.

Mátyus Aliz: – A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztérium revitalizációs pályázata művelődési házak megújulását segíti elő. Szakfelügyeleti rendszere a közművelődési intézményeket fenntartó önkormányzatok munkájáról ad képet. Mindkét területen halmozódik az ismeret és a tapasztalat. A szakfelügyelők felügyeleti munkájuk során maguk is nagy tapasztalati anyagra alapozott szellemi tőkét halmoznak fel, s óhatatlanul is információhordozók, amire nagy a szükség, hiszen máig is vannak olyan polgármesterek, akik a közművelődésről csak azt tudják, hogy viszi a pénzt. Bért kell fizetni a művelődési ház igazgatójának, s pénzbe kerülnek a rendezvények. Nincs tudásuk olyan közművelődési szakemberről, aki akár a település fejlesztési koncepcióját is segíthet kialakítani, aki a település problémáinak a megoldásában is segít.

Borbáth Erika: – Azt tapasztalom, hogy minden településen, ahol nem működik közművelődési intézmény, mert bezárt, s leépültek a közösségek, megfogalmazzák a hiányt. Az önkormányzat általában csak akkor teszi ezt, ha szükség van rá, például, hogy revitalizációs pályázaton induljanak. Ritkán fordul elő, amikor a hiány sem fogalmazódik meg; azon a legnehezebb segíteni. Erre a hiányra kell szerveződni, s akkor majd kialakul a településfejlesztési és a kulturális koncepció.

Halmi Gáborné: – Nagyon jó kiindulási pont a hiány. Csak az a kérdés, hogy ki és miből ismeri fel. Ahhoz kell egy szerencsés település, ahol ugyan leépülés van, de éppen úgy állt össze a képviselő testület, hogy észreveszik a problémákat, az elvándorlást, belátják, mindez azért van, mert helyben nem tudnak a fiatal, az idős, a nemzetiségi vagy valamelyik más réteg számára megélhetési és közművelődési lehetőségeket, jövőképet biztosítani. S akkor a testület kezd valamit. A jó szakfelügyelő is meg tudja határozni a problémát. Akkor megvan a kiindulási pont. Ha ez megtörtént, már a fejlesztésre kell terveket készíteni. Annak az alapigazságnak kellene minél több helyen hangot adnunk, hogy a kultúra eszköz. Valószínű, hogy nagyon sokféle – akár gazdasági természetű problémából adódó – hiány megoldását is ezen a területen lehet megtalálni. Ez nagyon kevés helyen jut eszükbe a helyi vezetőknek.

Szabó Irma: – A szakfelügyeleti vizsgálathoz szeretnék néhány adalékot hozzátenni. Én egy szakfelügyelői cso-

port koordinátora is voltam. Nyolcvan településre terjedt ki a vizsgálat, amelyet a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztérium Közművelődési Főosztálya indított a közművelődési problémák okainak feltárására. Az a tapasztalatom, hogy az egyik legjobban megtérülő befektetés volt. Éppen azért, mert a felügyelet összetett dolog. Amellett, hogy megállapítja a hiányokat, rávilágít arra, hogyan lehet a közművelődési feladat ellátása a településfejlesztés eszköze. A jó szakfelügyelők – inkább szakemberek – aztán mentorai lesznek a településeknek. Tehát egy- és két-éves kapcsolatokról is be tudunk számolni, amikor mint egy köldökzsinóron, úgy kapcsolódik össze a település a szakértővel. Hogy ezek a vizsgálati anyagok hogyan hasznosulnak? Most jutunk el ennek megállapításához. A vizsgálat nyolcvan településen készült, s mintegy negyven helyen akkor jött létre szakértői segítséggel a helyi rendelet. Ez már hatalmas eredmény. Az is kiderült, hogy a legtöbb helyen a polgármester nem azért nem tett semmit, mert nem akart, vagy pénzkidobásnak tartja a közművelődést, hanem egyszerűen nem tudja, merre induljon. A vizsgálati anyag ebben is segít, ha partnerként elfogadják a szakértőt. Az persze már személyfüggő, hogy a szakértő tudása olyan-e, hogy elismerést vív ki.

Varga Melinda: – Még pár szó a hiányról, s a közművelődés és az önkormányzatok érdekes kapcsolatáról. Egy konkrét példa: egy kistelepülésen az önkormányzat nem fejlesztette a közművelődést, nem fejlesztette a művelődési házat, nem fordított rá pénzt, de nagyon sokat költött a fürdőre. Ezért a külföldi és a hazai turistáknak közkedvelt pihenőhelye lett. S egyszer csak a lakosság észrevette, hogy a turisták szeretnének valamit csinálni délután és este. Emiatt elkezdtek a kis csoportokat fejleszteni, civil közösségek jöttek létre, s ma már fantasztikus fesztiválokat rendeznek. Ebből kinőtt egy olyan közművelődési mag és tevékenység, ami egész évben megmaradt a faluban. Az is érdekes, hogy a gazdasági hiány katalizálta a kulturális eseményeket. Mindez nagyon meggyőzte a polgármestert és az egész hivatalt arról, hogy a kultúra valóban fontos, mert megtartó, egzisztenciát (is) biztosító ereje van.

Halmi Gáborné: – A rendszerváltás óta eltelt tíz év, most megérett az idő arra, hogy létrehozzunk egy modell-tárat. Ennek a modell-tárnak azt kellene tartalmaznia, hogy hányféle működtetési típusú intézmény vagy szervezet van – mert intézményt sem mondok feltétlenül –, melyiknek mi a sajátossága, specialitása, s miben azonosak a feladataik. A beszélgetés elején felmerült: mi az alapfeladat, mit kell megoldanunk? Számba kell venni, hogy melyek azok a kompetenciák, képességek és tudások, amelyek szükségeltetnek hozzá. Ne határozzuk meg, hogy ez milyen típusú értelmiségi, pedagógus vagy szakirányban képzett ember, mert az is lehet, hogy van helyben alkalmas ember, és beletanul valaki. Minden lehetőség nyitott. Nagyon fontos, hogy ez a modell-tár ne csak nekünk álljon rendelkezésünkre, hanem a fenntartóknak is legyen kézikönyve, amiben benne van, hogy mit jelent

az infrastruktúra, mik az elvárások, mik az alapkövetelmények, és melyek a finanszírozás lehetőségei. Megint csak azt mondom, egymás mellé kell tenni a tapasztalatokat: melyek a pozitív példák, melyek a negatívak, s melyek az azonosságok. Tehát a választás lehetőségét kínáljuk fel, s ezt a mi szakmánk tudja megtenni elsősorban. Mert nincs közöttünk nézetkülönbség.

Mátyus Aliz: – Tehát nincs arról szó, hogy a közművelődés bizonyos helyeken kht-ba kényszerül? S hogy a közművelődés értékei vesznek el emiatt?

Szabó Irma: – A kht-vá alakulás mesterségesen kiélezett téma volt egy időben. Ha a szervezet megújításában – mint minden újbán – benne van a jobb működés lehetősége, akkor ennek szabad utat kell engedni. Itt csak akkor van gond, ha politikai síkra terelődik a kérdés. Néhány kht-val kapcsolatban ez volt a helyzet. Pedig az a lényeg, hogy egy szervezeti forma mögött mi áll, illetve milyen célból jön létre.

Borbáth Erika: – Ma még nem mindenki látja a lehetőségeit. Ezért nagyon jó ötlet, hogy egy példátarat kellene összeállítanunk. Az önkormányzatok többségéről jót lehet elmondani. A normatívnál lényegesen többet áldoznak a művelődésre. S ez főképpen a közgyűjteményekben és a közművelődésben realizálódik. Sok helyen mégis éppen a takarékosági szempontokra hivatkozva kívánnak szervezeti formát változtatni. Az a mi feladatunk, hogy a döntéshozók választhassanak, de ne elsősorban aszerint, hogy nekik mi kerül a legkevesebbe, hanem azt vehessék észre, hogy nekik mi a leghatékonyabb befektetés.

Kereszti Ferenc: – Arról szólnék, hogy a szervezeti forma mitől változik. Van, ahol a közművelődési intézmény dolgozói határozzák el, mert jobbnak látják a változtatást. Viszont van, ahol az önkormányzat és a közművelődési intézmény között olyan feszítőerők működnek, hogy egyszerűen nincs más kiút, változtatni kell. Valóban nagy szükség lenne egy javaslatára. Az utóbbi időben elég sok művelődési ház vezetőjével beszéltem. Épp tegnap egy nagy múltú, VI. kerületi művelődési ház igazgatójával. Azt mondta, örülne, ha tudnánk segíteni, mert a kerületükben nincs az önkormányzat által fenntartott közművelődési intézmény. Ők jól működnek, de valahogy lebegnek a levegőben, mert a korábbi fenntartó már nem foglalkozik velük. Ellátják önmagukat, de nem tudják, meddig képesek rá. Kérdeztem tőle, hogy van-e a kerületnek közművelődési rendelete. Nem tudta. Abban maradtunk, utánaéz, s belátta azt is, hogy jó lenne közművelődési megállapodást kötni a kerülettel, mert semmilyen támogatáshoz nem jutnak hivatalosan. Csak akkor jutnak esetenként pénzhez, ha a csoportjaik pályáznak. Ez így esetleges és bizonytalan. Örült, hogy felhívtam a figyelmét a törvény bizonyos pontjaira. Sok művelődési házban nem tudják, hogy milyen lehetőségeik vannak.

Halmi Gáborné: – Ehhez kapcsolódva szeretném elmondani: nagyon fontos a közművelődési rendelet, mindannyian tudunk példákat mondani rá, hogy miért jó, de

szerintem még fontosabb a rendeletet megelőző koncepció. Mert tapasztalatom szerint rendeletekből is többféle van. Amikor mi készítettük, megpróbáltunk kollégáknál tájékozódni, hogy máshol miként van. S egészen szélsőséges a rendeletalkotás a koncepcióhoz képest. A koncepciónak más a tétje, abban mindent a valóságnak megfelelően lehet felvázolni, lehet tényeket rögzíteni, jövőképet leírni. A közművelődési rendelet már más, mert az önkormányzati rendelet, amely egyben kötelezettségeket is megfogalmaz. Olyan elemei vannak, amelyek a finanszírozásra is kihatnak. Természetesen a testületekben azonnal viták alakulnak ki, hogy keretszabályozást, vagy részletes szabályozást készítsenek. Az a tapasztalat, hogy inkább azért maradnak a keretekenél, mert a részletes szabályozás mögé oda kellene tenni a konkrét megvalósulási formákat, a finanszírozást. Azért mondtam ezt el, mert úgy tűnik, egyetértünk abban, hogy egy minta- vagy modelltárnak kellene létrejönnie. A közművelődési rendeletek tapasztalatait is nagyon hasznos lenne leírni. Hiszen van, ahol még ezután fogják kidolgozni.

Mátyus Aliz: – Városi intézmények gondolhatnák-e arra, hogy azzal alapozzák meg a fennmaradásukat, hogy valamilyen tipikusan városi probléma kezelését vállalják? Például az ifjúságnak a kallódó részével kezdenek foglalkozni, esetleg kht formájában, pályázati pénzekkel.

Szabó Irma: – Én egy önkormányzati fenntartású intézmény-hálózatot tartok ideálisnak, bizonyos feladatokat pedig lassan el civil szervezetek, egyesületek közművelődési megállapodás formájában. És akkor olyan lesz, mint egy nagy háló, talán nagyobb a meritésük, és a tevékenységük is gazdagabb.

Varga Melinda: – Miért akar egy város kht-t? Egy városnak, amíg nincs meg a terve, hogy milyen város akar lenni, addig nem szabad semmiféle szervezeti átalakítást elvégeznie. Ugyanis nem tudja, hogy milyen feladatot adjon annak az új szervezetnek. A másik probléma, hogy soha nem jelent megtakarítást a kht-vá való átalakítás. Ha elkészül valamikor ez a bizonyos példatár, hogy milyen szervezetek vannak, le kellene írni azt is, hogy melyik formának mik az előnyei és a hátránya. Sokszor nem egy ritmusban gondolkodik egy képviselő-testület: a helyi rendeletemet nem úgy alkotják meg, hogy legalább a saját kht-juknak megfelelő legyen. Gondolok itt a helyi adókra. Egy kht-nak jelentős vállalkozási bevételre kell szert tennie, s ha a város helyi rendelete miatt adósságokba keveredik, akkor veszteséges lesz. Egy-egy településen vannak olyan jogalkotási anomáliák, hogy nem látnak tovább az aznapi problémáknál. Ha kht-t csinálók, akkor körültekintően meg kell nézni, hogy melyek azok a rendeletek, szabályozók, amelyek könnyítik vagy nehezítik a működését. A gazdaságosságra visszatérve: ha egy kht elkezd jól működni, akkor a képviselő-testület vagy a gazdálkodási bizottság automatikusan csökkenti a támogatási összeget. Pedig egy szépen felfelé ívelő szakasz ezáltal megtörik. S akkor azt mondják: nem működik a kht. Pedig működik, és ha jól, akkor érdemes fejleszteni. Rá-

adásul nincs egyedül üdvözítő megoldás. De abban már megegyezett a szakma, hogy minden kht-nak, intézménynek a helyi viszonyokra, sajátosságokra kell épülnie.

Halmi Gáborné: – Igazából egész rendszereknek kell működniük, s ezeknél az alap mindig a feladat és a funkció. A kht-nál is mindig ez a kiindulási alap, hogy milyen feladatra, milyen funkcióra akarok létrehozni egy intézményt. Szekszárdról jöttem. A kilencvenes évek elején a helyzetünkben adódóan és ösztönösen nyitottunk a civil szervezetek felé. Amikor kezdtek annyira megerősödni, hogy önálló házat kértek maguknak a településen, mindenki azt gondolta, tiltakozni fogunk. Nem így történt. Mi is támogattuk. Azóta is ezzel a módszerrel élünk; hogy ma már az egyházaknak, a német kisebbségi önkormányzatnak és a fiataloknak is van helyük, és éppen mi állunk sorba az önkormányzatnál, hogy kicsi a ház, nagyobb kellene. Mert ezzel egy pozitív folyamatot generáltunk. Onnan indultam ki és oda akarok visszatérni, hogy mindez települési szinten kell átlátni. Egy településen belül is működhet több forma. Segíthetik egymást, ha jó a viszony, infrastrukturálisan, szakmailag, nagyon sokféle módon. Az lenne nagyon fontos, hogyha létrejön ez a bizonyos modell, akkor egyforma kérdések legyenek. Ugyanazon kérdések alapján kell vizsgáldni, s nagyon fontos lenne a jogi előnyök és hátrányok figyelembevétele is: hogy hol tart ennek a területnek a szabályozása. Mert még egyszer mondom, a választás lehetőségét kell felkínálni az önkormányzatoknak és a használóknak.

Borbáth Erika: – Körülbelül ezt a metódust követtük akkor, amikor a tatai konferenciára készülve összeállítottunk egy kérdéssort, és azt elküldtük a vállalkozói intézményeknek, a kht-knak, az alapítványi és az önkormányzati intézményeknek, hogy ugyanazokra a kérdésekre próbáljanak válaszolni. Mert szerintem egy folyamatosan költségvetési formában működő intézmény életében is történtek igen komoly gazdálkodási változások. Nem csak a jogszabályokat követően, hanem a bevétel és kiadás arányát és a kiadások belső arányát illetően is. És változások történnek a tevékenységben is. Azt szoktam mondani, hogy a huszonöt éve működő nyugdíjasklub sem ugyanaz, mint ami huszonöt évvel ezelőtt volt. Mert nem csak az emberek változtak, hanem a problémák is, amelyekről ott szó esik.

Mátyus Aliz: – Talán érdemes elgondolkodni azon, hogy egy kultúrpolitika hova teszi a hangsúlyokat. Inkább támogatja a profikat, az elitet, vagy a közművelődés támogatásával a tömeget. Akkor, amikor az anyagiak tekintetében már szétvált a társadalom, keskeny fenttel, jelentős lenttel, a közművelődésnek megvan-e rá a módja, hogy a lentre is koncentráljon, valóságos esélyeket teremtve, s hogy megteremtse egy az anyagitól eltérő nyújtást, annak társadalmi presztizsével együtt.

Halmi Gáborné: – Az, hogy éppen a kultúrának melyik szeletét finanszírozza vagy preferálja akár a kormányzat, akár egy település, azt is jelzi mindig, hogy mennyi ismerete van róla. Mert amíg a kultúrának bizo-

nyos területei pontosan le vannak írva, látható a finanszírozási részük, ismertek a szakmai kereteik, a közművelődés és annak a legalsóbb rétegei már nagyon nehezen írhatók körül. Arról is gyakran beszéltünk, hogy amikor új intézmények jönnek létre a revitalizáció kapcsán, arra lehet igazán jól normatívát adni, ami megfogható és forintosítható. A Kulturális Központok Országos Szövetségének találkozóján beszéltünk arról, hogy meg tudjuk mondani, hogy ha van a településnek egy jól működő közösségi színtere, ennek mik a fizikai, térbeli követelményei, milyen a szakember-ellátottsága, és így jobban megfogható. Az is nagyon fontos, hogy az Európai Unióban már sok helyütt felismerték az élethosszig tartó tanulás fontosságát. Ebben a félévben a szociális munkás szakon tanítottam Szekszárdon. A téma az időskorúak művelődésszervezése volt. S amikor elkezdtem ehhez irodalmat keresni, láttam, milyen szegényes. Oda akarok kilyukadni: meg lehet-e fogalmazni, hogy az ember teljes életéhez minden életkorban mi minden szükségeltetik, s ennek milyen fontos és lényegi eleme a közművelődés. Hogy a saját életemnek a fizikai, anyagi, szellemi, mentális, közösségi igényei hogyan biztosíthatók egész életen át. Ez nehéz feladat, de meg kellene próbálni.

Borbáth Erika: – Két dolog jutott eszembe erről. Egyrésztől az értékítélet, hogy mire helyeződik a hangsúly: a közösségre vagy az egyénre. A másik fontos dolog pedig, hogy mi mennyi információt adunk, s a döntéshozóknak és a helyi vagy országos művelődéspolitikai kialakításában résztvevőknek mennyi az információjuk. Mikor tizenöt évvel ezelőtt Dániában jártunk, megkérdeztük: hogyan lehet, hogy itt minden népfőiskolát ennyire támogatnak? Erre kedvesen mosolyogva megszólalt a kísérlőnk: nálunk nincs olyan ember a parlamentben, aki ne lett volna népfőiskolás. Ez is egy kulturális örökség, s ezzel is tudni kell élni. Ha valaki nem él a kultúra bizonyos szeletével, nem érintette, akkor számára úgy tűnik, hogy az nincsen, hiába adok neki mindenféle anyagot és információt.

Varga Melinda: – Budapest és vidék viszonyának problémájához, ennek kapcsán a kultúra hozzáférhetőségéhez szólnék. S ebbe beleértem azt is, hogy hogyan valósul meg az amatőr művészeti csoportok támogatottsága, s azt is, hogy a kulturális kincshez, ami Budapesten felhalmozódik, hogyan tud hozzáférni egy vidéki ember, függetlenül attól, értelmiségi-e avagy nem, szereti-e a színházat, a zenét, a néptáncot. A vidéki kulturális közvetítő feladata az is, hogy a kulturális komfortosság érzését megadja a vidéken lakóknak. Ne kelljen mindig Budapestre utazniuk, ha színházi előadást akarnak látni, vagy koncertet hallgatni. Nekünk vidéken színháznak, zeneakadémiának és mindennek kell lennünk. Ehhez viszont olyanfajta közvetítést kell megvalósítanunk – s ez szerintem kulcskérdés –, hogy több évre szóló kulturális támogatást tudjunk magunkénak. Tehát tudjam azt, hogy ebben az évben mennyi a pénzem, s mennyi lesz jövőre. Ez nem illuzórikus. Ha a többéves országos költségvetési tendenciát nézzük, gondolom, ez már a kultúrában is megvalósítható.

Európában nagyon sok országban úgy dolgoznak a kulturális közvetítők, hogy egy fesztivál vagy programsorozat megrendezéséhez két évre garantált költségvetésük van. Biztosítani kellene tudni azt a kultúrát, amelyet ma senki nem szponzorál. A sztárok és a tömegkultúra leszorítja a porondról. Ha egy világsztár lép fel, annak nincs problémája. Szponzorálják, a jegyeket is magas áron tudják adni, mert van egy réteg, amelyik képes megfizetni. A tömegkultúrának megvan a közönsége, eladható. Közkultúrának nevezném azt a fajta kultúrát, amihez a legnehezebb hozzáférniük az embereknek. A kulturális közvetítő intézmények ugyanis ezt nem tudják elhozni Pestről, és más vidéki városokból. A nem világsztár művészeket, akiket nem szponzorál senki. S akik nem lesznek meghívhatók annak a háromszáz embernek a jegybevételeiből, akik a közönség lennének.

Szabó Irma: – Úgy hiszem, mint szerintem mindenki, hogy elit kultúrára nagyon nagy szükség van, de ez csak a piramis csúcsa. És régen a piramisra nem az utolsó követ tették fel legelőször. Tehát meg kell alapozni. S ezt csak úgy lehet, ha a közművelődési tevékenység a jelenleginél is magasabb támogatottságban részesül. Ezt anyagilag is, de az irányítás tekintetében is értem. Most készül a 2006-ig szóló közművelődési stratégia. Ha ezt jól csináljuk meg, akkor van esélyünk. Jankovics Marcell, a Nemzeti Kulturális Alap vezetője említette ezt a piramis-hasonlatot, s hogy az alapokat kell a közművelődésben segíteni. Reméljük, a közreműködésünkkel ez így lesz. Az ágazati irányításra feladatok várnak. Az együttműködéshez pedig megvan az elméleti útmutató is. Trencsényi László miskolci egyetemi docens mondta az egyik előadásán, hogy „a kultúra csak azért is egységes”. Karácsony Sándor szerint „attól még dolgozhatunk együtt, hogy nem vagyunk egyformák”. Ha a kettőt ötvözzük, akkor a kulcsunk megvan az együttműködéshez. A különböző ágazatok együttműködése azért fontos, mert a közművelődés többszektori tevékenység. Most ugyan külön ágazatot képvisel a kulturális, az oktatási, s az ifjúsági és sportminisztérium vagy a vidékfejlesztési minisztérium, valahogy mégis el kellene érniük, hogy ezek a közművelődés és a köz műveltségének érdekében összefogjanak. Legyen párbeszéd. És innen levezethető a jogharmonizáció. Ha konkrét példát nézünk: a többfunkciós intézmények sem tudják igazán betölteni a funkciójukat éppen a gyakran egymásnak elmentmondó jogszabályok és rendelkezések miatt. Ha ebben előre tudnánk lépni valamelyest, akkor a köz műveltségéért sokat tehetünk.

Kereszti Ferenc: – Az elit- és a közkultúra kapcsán jutott eszembe: teljesen egyetérték Irmával, a piramis alját kell megépíteni, és úgy érzem, most nem éppen ez a tendencia. A kis csoportoknak egyre nehezebb pályázatokat nyerni. Mert nézzük például a népművészetet. Évek óta úgy írják ki a pályázatokat, hogy koreográfiát díjaznak, arra lehet pályázni. Holott egy falusi néptáncosportnak csizmára lenne szüksége, tánctanárt kellene fizetniük. S az utóbbi években a Nemzeti Kulturális Alapnál is alig

van olyan pályázat, amelyre kis civil szervezetek nevezhetnek. És ebből a szempontból is fontosak a rendeletek. Azt mondtad, Irma, hogy általában az önkormányzatok nem mernek hozzányúlni, tehát ehhez kellene nekik segítség, ez az egyik oldal. Elvileg ez a jegyző feladata volna, de ha a közművelődési szakember nem segít, akkor a jegyző soha az életben nem fogja megcsinálni. Másrészt sok önkormányzat paternalista módon kezeli a kultúrát, és azt mondja: jobb ha ez nincs annyira szabályozva, mert akkor én mondom meg, mi legyen. Jöjjenek csak hozzám, ha valamit akarnak, s akkor én eldöntöm, adok-e vagy nem.

Halmi Gáborné: – Most jutott eszembe, hogy két fontos élményem is volt az elmúlt időszakban a kultúra folyamatosságával és a meglévő közös kulturális alapok felhasználásának szükségességével kapcsolatban. A megyei jogú városok kulturális bizottságainak volt Szolnokon egy találkozásuk, és Poszler György volt a vendég. Arról beszélt, hogy a humán kultúra háttérbe szorul, s milyen problémáink vannak, mert nem beszélünk azonos nyelvet. Előtte egy másik alkalommal, a Kultúrákövetők Társaságának konferenciáján pedig arról szölkünk, hogy a természettudományos kultúra mennyire háttérbe szorult. Most pedig megegyeztünk abban: a probléma az, hogy van ma egy technikai-informatikai kultúra, ami nagyon előre tört, csak nincs mögötte alap, a közös nyelv, a tradíció, a folyamatosság, amitől együtt tudnánk tervezni.

Az igazi veszély nem is az, hogy különváljak elitkultúra és tömegkultúra, hanem az, hogy a meglévő értékek bennmaradnak-e a rendszerben, vagy sem. Ez nem lehet politika tárgya, mert aki ezt kiveszi alólunk vagy engedi elveszni, az igazán nagy hiányt teremt. – De ez nagyon nagy tét. Abban maradtunk: ha elveszítjük a közös gyökeket, a közös nyelvet, a közös tenni akarást, az nagyon nagy felelősség.

Borbáth Erika: – Egyfolytában a kultúrákövetők szakember felelősségéről beszélünk. Azt gondolom, nem csak az ő felelőssége fogalmazható meg. Mert mi akarhatunk nagyon sok mindent. Sokszor mondják, hogy nem vagyunk offenzívában. Azt gondolom, hogy a szakma a helyi harcok offenzívájában elvész, egyedivé válik sok esetben. Mert kinek-kinek otthon meg kell küzdenie azért, hogy az ő – a település érdekeit szem előtt tartó – tevékenysége megmaradhasson valahogy. Sokszor már úgy tűnik, hogy ez csak egyéni ambíció. De pontosan azok az emberek teszik ezt egyéni ambícióvá, akik a döntéshozó felelősségét másképp értelmezik. Tehát nem csak a szakma a felelős.

Mátyus Aliz: – Szép számban hagytunk szálakat elvarratlanul a beszélgetés során, de sikerült körülmünk bizonyos dolgokat. Körvonalazódtak konkrét munkák is. Mindenkinek köszönöm a beszélgetést.

Sághy Erna

